

УДК 341.17

С. П. КУБІЄВИЧ

Сергій Петрович Кубієвич, кандидат юридичних наук, доцент Івано-Франківської філії Міжнародного університету розвитку людини «Україна»

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОРГАНІЗАЦІЇ
З БЕЗПЕКИ І СПІВРОБІТНИЦТВА В ЄВРОПІ ЯК СУБ'ЄКТА
МІЖНАРОДНОГО ПРАВА SUI GENERIS**

Міжнародні міжурядові організації як суб'єкти міжнародного права відіграють усе більше активну роль у міжнародних відносинах. У зв'язку з цим виникає питання: чи несуть відповідальність міжнародні організації і яким чином? Оскільки міжнародні організації мають неоднаковий обсяг міжнародної правосуб'єктності, що фіксується в їхніх установчих актах, то характер і обсяг відповідальності в них теж різний.

Зважаючи на це, метою написання даної статті є виокремлення особливостей інституту міжнародно-правової відповідальності Організації з безпеки та співробітництва в Європі в рамках здійснення аналізу норм і принципів міжнародного права у питаннях про відповідальність міжнародної організації як суб'єкта міжнародного права особливого роду.

Доктрина й практика міжнародного права виходять із того, що міжнародні організації як суб'єкти міжнародного права є суб'єктами міжнародно-правової відповідальності й міжнародних претензій. Але в силу того, що міжнародні організації є відносно молодим суб'єктом міжнародного права, проблема їхньої міжнародно-правової відповідальності перебуває на стадії розробки¹.

Утворення перших міжнародних міжурядових організацій викликало появу поняття «міжнародна організація», у подальшому закріпленого у Віденській конвенції про право міжнародних договорів та Віденській конвенції про право договорів між державами та міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями². У результаті роботи Комісії міжнародного права ООН над Проектом статей про відповідальність міжнародних організацій також було дано визначення терміна «міжнародна організація» зі звуженим формулюванням, що має прямий вплив на майбутнє застосування положень статей, як базового документа, до правопорушень міжнародного характеру з боку міжнародних організацій, тому включення до згаданого вище визначення міжнародних організацій, організацій, членами, яких є лише міжнародні організації, та міжнародних неурядових організацій, значно розширить коло організацій, які можна було б притягнути до відповідальності на основі згаданого проекту.

Відповідальність міжнародної організації буде впливати з факту порушення її органами й посадовими особами як статутних положень організації, так і загальних норм міжнародного права. У практиці ООН мали місце випадки визнання цією організацією відповідальності за дії, вчинені особами зі складу збройних сил ООН. У цьому зв'язку можна згадати угоди ООН, укладені в 1965–1967 р. з деякими державами про відшкодування збитку, заподіяного громадянам цих країн і їхньому майну в процесі проведення операцій збройних сил ООН в Конго.

На міжнародній арені міжнародна організація діє через свої органи й посадових осіб, тому фактично міжнародні правопорушення можуть чинити саме вони. У цьому випадку може виникнути подвійна відповідальність організації. По-перше, перед державами-членами за порушення посадовою особою або органом організації статутних положень і, по-друге, перед міжнародним співтовариством у цілому при порушенні норм загального міжнародного права. У зв'язку з тим, що діяльність міжнародних організацій носить функціональний характер і їхній статус як суб'єктів міжнародного права відрізняється від статусу держав, питання про політичну відповідальність міжнародних організацій перебуває в стадії розробки та на практиці жодного разу не виникало. У доктрині ж міжнародного права існує думка, що до міжнародних організацій застосовні всі форми політичної відповідальності, які не суперечать специфіці їх міжнародної правосуб'єктності. У цей час у міжнародній практиці проблема відповідальності міжнародних організацій вирішується переважно в площині компенсації матеріального збитку. Так, у ряді угод про космос – Договори про принципи

діяльності держав з дослідження й використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967 р.); Угоді про рятування космонавтів, поверненні космонавтів і поверненні об'єктів, запущених у космічний простір (1968 р.); Конвенції про міжнародну відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами (1972 р.) є норми, що встановлюють відповідальність міжнародних організацій і держав, які беруть у них участь, за збиток, що став результатом космічної діяльності.

Оскільки міжнародні організації часом не можуть самостійно компенсувати заподіяний ними збиток, виникає питання про необхідність солідарної відповідальності як самої організації, так і її держав-членів. Такий вид відповідальності, зокрема, передбачений ст. V Конвенції про міжнародну відповідальність за збиток, заподіяний космічними об'єктами, 1972 року. Специфіка діяльності міжнародної організації може привести до заподіяння матеріального збитку її посадовим особам, майну й приміщенням. У цих випадках міжнародна організація може виступати суб'єктом міжнародних претензій до того, хто цей збиток завдав³.

Це знайшло підтвердження в консультативному висновку Міжнародного Суду ООН від 11 квітня 1949 р. «Про відшкодування збитку, понесеного на службі ООН». На підставі факту вбивства ізраїльськими терористами посередника ООН у збройному конфлікті між Ізраїлем і арабськими державами графа Бернадота й полковника Серо Міжнародний Суд ООН визнав, що Організація Об'єднаних Націй як суб'єкт міжнародного права та носій міжнародних прав і обов'язків може здійснювати свої права шляхом пред'явлення міжнародних претензій.

Як і всі інші міжнародні організації, ОБСЄ може нести міжнародно-правову відповідальність згідно з нормами міжнародного права за вчинені нею протиправні дії. Як правило, установчі документи міжнародних організацій не містять положень про їх відповідальність⁴. Стосовно універсальних міжнародних договорів, то з цього приводу на увагу заслуговує Проект статей Комісії ООН з міжнародного права про відповідальність міжнародних організацій⁵.

Що ж стосується відповідальності ОБСЄ на підставі її установчих документів та угод про визнання правосуб'єктності ОБСЄ з державами-членами, то тут ситуація виглядає неоднозначно. З одного боку, ОБСЄ не має жодного обов'язку відповідно до цих міжнародно-правових актів, а з другого, у випадку, якщо вона, здійснюючи свою діяльність, вчинить будь-яку протиправну дію (з точки зору міжнародного права), то хоча це й прямо не передбачено нормами цієї угоди, вона буде нести відповідальність.

Крім того, як і будь-яка інша міжнародна організація, ОБСЄ повинна нести відповідальність за порушення загальноновизнаних норм і принципів міжнародного права, оскільки такий обов'язок є у всіх суб'єктів, діяльність яких регулюється нормами міжнародного права.

ОБСЄ може нести відповідальність і за зловживання привілеями, про які йдеться у ст. 12 Меморандуму про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі в Україні, Угоді між Республікою Австрія та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі про штаб-квартиру та інших, які вона укладає з державами⁶.

ОБСЄ будучи суб'єктом міжнародного права, може нести й цивільно-правову відповідальність. Це виявляється у практичній діяльності цієї міжнародної організації, що може виступати суб'єктом приватного права та як юридична особа нести матеріальну і нематеріальну відповідальність, що впливає з укладених нею цивільно-правових угод.

Отже, ОБСЄ може нести міжнародно-правову відповідальність в обсягу, передбаченому для міжнародних організацій. Таким чином, ОБСЄ володіє всіма ознаками міжнародної правосуб'єктності та є суб'єктом міжнародного права.

Доволі часто в доктрині міжнародного права висловлюються думки, що міжнародна правосуб'єктність міжнародних організацій є наслідком визнання суб'єкта з боку інших суб'єктів⁷, як правило, держав. Якщо стосовно інших організацій це положення є спірним, то щодо правосуб'єктності ОБСЄ воно є абсолютно правильним. Такий висновок можна зробити, проаналізувавши етапи становлення й розвитку міжнародної правосуб'єктності ОБСЄ. Не зосереджуючись занадто на цьому питанні, слід зазначити, що обсяг міжнародної правосуб'єктності ОБСЄ збільшувався все більше зі зростанням ролі цієї організації на початку як форуму для ведення переговорів та вирішення спірних питань між державами і набув сучасного вигляду після прийняття Рішення Постійної ради ОБСЄ про правоздатність ОБСЄ, її привілеї та імунітети.

Так, зокрема в п. 6 «Правоздатність і привілеї та імунітети ОБСЄ» цього рішення Рада ОБСЄ дійшла висновку, що її інститути повинні наділятися правоздатністю, привілеями та імунітетами, хоч і не в силу договору, а згідно з відповідними конституційними положеннями національного законодавства кожної держави-учасниці. У цьому контексті не йдеться про правосуб'єктність, а лише згадуються правоздатність, привілеї та імунітети ОБСЄ. Причому під правоздатністю ОБСЄ мається на увазі визнання за міжнародною організацією з боку держав-учасниць певного обсягу прав: стосовно організації – здатність укладати договори з іншими суб'єктами міжнародного права, щодо інститутів та персоналу – здатність мати певні привілеї та імунітети задля безперешкодного виконання ними своїх функцій.

Отже, таке визнання пропонується розглядати через надання міжнародній організації договірної правоздатності. Однак міжнародна правосуб'єктність передує договірній правоздатності, а не навпаки. Будь-який суб'єкт міжнародного права може здійснювати свою діяльність та не укладати міжнародних договорів, разом із тим укладати міжнародні договори може лише суб'єкт міжнародного права.

ОБСЄ має право укладати міжнародні договори, проте через політичні міркування окремих держав-членів та їх слабку активність у питанні визначення правового статусу Організації не досить активно вико-

ристовує це право. На сьогодні лише 10 держав-членів визнали за ОБСЄ міжнародну правосуб'єктність, що головним чином знайшло своє підтвердження у прийнятих ними законах про правоздатність, привілеї та імунітети ОБСЄ.

Таким чином, правосуб'єктність ОБСЄ є наслідком визнання її суб'єктом міжнародного права як в універсальних, так і двосторонніх договорах.

Щоб детально розглянути відповідальність ОБСЄ як міжнародної організації, необхідно проаналізувати, чи властива загалом така юридична ознака, як відповідальність, міжнародній організації як суб'єкту міжнародного права.

Вочевидь, якщо виходити із аналізу доктрини міжнародного права, то слід зауважити, що питання міжнародно-правової відповідальності знайшли своє глибоке теоретичне осмислення і відображення в численних наукових працях українських та зарубіжних вчених-міжнародників, позаяк у практиці міжнародного права питання міжнародно-правової відповідальності міжнародних організацій залишаються малодослідженими.

Отже, з огляду на необхідність удосконалення міжнародно-правової основи діяльності міжнародних організацій, дані питання залишаються ключовими в контексті роботи юридичних органів міжнародних організацій, зокрема Комісії ООН з міжнародного права, Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини, Суду з примирення та арбітражу в рамках ОБСЄ та ін.

¹ Левицкий Т. И. Юридическая природа и правовое положение Совета Европы : дисс. ... канд. юрид. наук / Т. И. Левицкий. – М., 1993. – С. 139.

² Венская конвенция 1986 года о праве договоров между государствами и международными организациями или между международными организациями // Международное публичное право : сб. документов / сост. и авт. предисл. К. А. Бекашев, Д. К. Бекашев. – М. : Проспект, 2009. – С. 175.

³ Конвенция о международной ответственности за ущерб, причиненный космическими объектами организациям // Международное публичное право : сб. документов / сост. и авт. предисл. К. А. Бекашев, Д. К. Бекашев. – М. : Проспект, 2009. – С. 747.

⁴ Шибаева Е. А. Правовые вопросы структуры и деятельности международных организаций / Е. А. Шибаева, М. Поточный. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1988. – С. 63.

⁵ Розроблений комісією міжнародного права Проект статей про відповідальність міжнародних організацій може поширювати свою дію на ОБСЄ, оскільки відповідно до ст. 2 цього документа під міжнародною організацією розуміють організацію, створену на основі міжнародного договору, членами якої є держави. Документ ООН A/RES/60/147 (21 March 2006).

⁶ Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України і Організацією з безпеки і співробітництва в Європі від 15 червня 1999 року // SEC.FR/06/02 : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_309

⁷ Талалаев А. Н. Право международных договоров. Общие вопросы / А. Н. Талалаев. – М. : Международные отношения, 1980. – С. 181.

Резюме

Кубієвич С. П. Міжнародно-правова відповідальність Організації з безпеки і співробітництва в Європі як суб'єкта міжнародного права sui generis.

У даній статті автором було зроблено спробу розглянути деякі аспекти міжнародно-правової відповідальності Організації з безпеки і співробітництва в Європі як суб'єкта міжнародного права особливого роду, враховуючи, з одного боку, особливості міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій, а іншого, – необхідність договірної закріплення такої невід'ємної ознаки, як здатності нести відповідальність за міжнародним правом.

Ключові слова: Організація з безпеки і співробітництва в Європі, міжнародна організація, міжнародна правосуб'єктність, міжнародно-правова відповідальність, привілеї та імунітети.

Резюме

Кубієвич С. П. Международно-правовая ответственность Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе как субъекта международного права sui generis.

В данной статье автор рассматривает отдельные аспекты международно-правовой ответственности Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе как субъекта международного права особенного рода учитывая с одной стороны, особенности международной правосубъектности международных организаций, а с другой – необходимость закрепления на договорном уровне такой неотъемлемого качества как способность международной организации нести международную ответственность за международным правом.

Ключевые слова: Организация по безопасности и сотрудничеству в Европе, международная организация, международная правосубъектность, международно-правовая ответственность, привилегии и иммунитеты.

Summary

Kubiievych S. International responsibility of the Organization for security and cooperation in Europe as a subject of international law sui generis.

The article under study presents an analyses of some theoretical and practical issues of OSCE's legal personality mainly its international responsibility particularly analyzing articles of UN Commission of international law on this question. Thus, the author asserts that international organizations have their special personality on the one hand, and on the other one, it needs to be regulated legally by international law.

Key words: OSCE, international organization, legal personality, international responsibility, international capacity, privileges and immunities, the United Nations.

Р. П. МАРЧУК

Ростислав Петрович Марчук, кандидат юридичних наук, доцент, професор Національної академії державного управління при Президентові України

ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Про необхідність об'єднання зусиль правоохоронних органів та залучення міжнародних інституцій для протидії корупції наголошувалось низкою міжнародних організацій. Зокрема, про це йдеться в Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції (підписана 31.10.2003, ратифікована Україною 18.10.2006, набрала чинності для України 10.10.2010)¹.

Подолання корупції є першочерговим завданням для реалізації євро інтеграційного прагнення України. Про це наголошено в Угоді про асоціацію України та ЄС², а також у Підсумковій декларації Ризького саміту Східного партнерства (22.05.2015)³.

Слід зазначити, що нині проблема корупції – це не проблема окремої країни чи країн, це проблема світового масштабу. У світі не існує жодної країни, в якій була б відсутня корупція. Про це свідчать звіти міжнародної експертної організації⁴. На жаль, рівень корупції в Україні є найвищим серед країн Європи.

Тому питання удосконалення протидії корупції, в тому числі й розслідування корупційних злочинів, реалізації при цьому можливостей міжнародної співпраці є актуальним і для України, і для світової спільноти.

Удосконалення практичної реалізації міжнародної взаємодії при розслідуванні корупційних злочинів потребує належного науково-теоретичного вивчення.

Дотепер саме аспект міжнародної співпраці при розслідуванні корупційних злочинів залишається малодослідженим. Разом із тим, питання корупції були предметом наукового інтересу А. Ф. Волобуєва, Н. С. Карпова, О. М. Костенка, В. В. Лисенка, М. І. Мельника, М. І. Хавронюка, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського, В. Ю. Шепітька та ін. Підґрунтя для подальших наукових досліджень питань методики розслідування злочинів створене А. В. Іщенком, В. С. Кузьмічовим, Є. Д. Лук'янчиковим, Г. А. Матусовським, М. В. Салтевським, Л. Д. Удаловою та ін.

Зважаючи на міжнародний характер та масштаби корупції, існує потреба в міжнародній співпраці при розслідуванні корупційних злочинів.

Аналізу використання можливостей міжнародних організацій при розслідуванні корупційних злочинів присвячене наше дослідження.

У зв'язку з тим, що корупція останнім часом набуває транснаціонального характеру, виникає потреба в співпраці з іноземними правоохоронними органами, та звернення до останніх за правовою допомогою як на стадії досудового слідства, так і на стадії судового розгляду, зокрема коли йдеться про злочин, вчинений або має своє продовження на територіях більш ніж однієї держави.

Правова допомога у кримінальних провадженнях полягає у виконанні компетентними органами однієї держави дій, проведення яких необхідне для розслідування кримінального провадження, його розгляду в суді або виконання призначеного покарання в іншій державі.

Міжнародна правова допомога – це сукупність процесуальних дій, передбачених внутрішнім законодавством держави, які нею виконуються на запит іншої держави.

Запит у порядку надання правової допомоги – це звернення, доручення, клопотання, вимога, прохання іноземної держави чи України в особі її уповноважених органів про надання міжнародної правової допомоги.

Міжнародну правову допомогу в кримінальних провадженнях поділяють на такі види:

- проведення процесуальних дій;
- екстрадиція, тобто видача осіб для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку суду;

- здійснення кримінального переслідування;

- передача засуджених осіб для подальшого відбування покарання.

Для того, щоб отримати або надати правову допомогу, необхідно знати:

- про наявність правової бази між Україною та державою, з якою потрібно вирішити питання правової допомоги, наявність угод про правову допомогу;

- положення цих угод та сферу їх застосування;

- за наявності угоди потрібно звернути увагу на застереження, які були зроблені державами при її ратифікації;

- найменування центрального органу, на який покладено повноваження щодо виконання клопотань, його адресу;